

Maakt het iets uit waar je schrijft?

Internationale schrijversresidenties in Nederland en Vlaanderen¹

Marieke Dhont Schrijversresidenties roepen een romantisch beeld op van een auteur als Rainer Maria Rilke, die zich terugtrekt in een afgelegen villa, verscholen in het bos, waar hij, verliefd op de vrouw des huizes, prachtige verzen voortbrengt. Klopt dit romantische beeld?

Het hedendaagse literaire landschap biedt een uitgebreid internationaal residentienetwerk, ook de Lage Landen tellen verschillende schrijversresidenties. Zo zijn er de residenties van Het beschrijf en Passa Porta in Brussel, de residentie voor buitenlandse schrijvers in Amsterdam en het Netherlands Institute of Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS) in Wassenaar.

Het beleid in Vlaanderen en Nederland inzake deze residenties laat enkele opmerkelijke verschillen zien. Het Nederlandse Letterenfonds (NLF) is nauw betrokken bij de schrijversresidenties in Nederland. Sommige daarvan worden door het fonds zelf beheerd, zoals die voor buitenlandse schrijvers in Amsterdam. Andere, zoals het NIAS, ontvangen alleen subsidie. In beide gevallen werkt het NLF mee aan de selectie van kandidaat-residenten en zijn de residenties een actief instrument in het uitgevers-, vertalers- of festivalbeleid. Zo kan

het interessant zijn een schrijver als resident uit te nodigen van wie een vertaling verschijnt; deze kan dan ook meteen zijn opwachting maken tijdens een literair festival.

Ook in Vlaanderen subsidieert de overheid organisaties met residentieprogramma's, maar deze functioneren autonoom. Het Vlaams Fonds voor de Letteren is hier niet bij betrokken, maar erkent wel de mogelijkheden die een residentie biedt voor het letterenbeleid. In zijn jongste memorandum heeft het VFL zich uitgesproken over het feit dat het de schrijversresidentie naar Nederlands model wil opnemen in zijn beleid. (Van Baelen 2009)

De reden om een residentiewerking op te starten, is dezelfde in Nederland en Vlaanderen: men wil meegaan in een wereldwijd fenomeen. Al met al gaat er relatief veel geld naar deze trend. Zo ontvangt Het beschrijf 120.000 euro per jaar voor zijn drie residentieplekken (één in Brussel en twee in het landelijke Vollezele) en

het NLF heeft 40.000 euro nodig voor zijn Amsterdamse residentie.

Het geeft de indruk dat residenties een luxe-project zijn en doet tegelijk de vraag rijzen of het vooral om prestige voor het gastland draait. Met andere woorden, welk nut heeft het voor de schrijvers zelf? Residenties zijn eerder beschreven in descriptieve artikelen², maar niet eerder is de vraag gesteld waarom schrijvers er zelf voor kiezen in residentie te gaan.

In de gevoerde gesprekken met een dertigtal schrijvers uit diverse landen, die in verschillende residenties in Vlaanderen en Nederland verbleven, staan drie vragen centraal: Waarom kiest een schrijver voor een residentie? Hoe ervaart hij zijn verblijf? En welke invloed heeft het op zijn werk? De antwoorden op deze vragen bieden een eerste basis om al dan niet te bevestigen of residenties voor schrijvers het geld waard zijn.³

Waarom naar een residentie?

Er zijn schrijvers die in residentie verblijven met het oog op specifiek onderzoek, zoals de Nederlandse auteur René Huigen. Hij werd in 2006 ontvangen door de Vlaamse literaire organisatie Het beschrijf, om research te verrichten voor een roman die zich afspeelt tijdens de Belgische boerenkrijg. 'Mijn aanwezigheid aldaar was van groot belang om het gebied, de mensen en de volksaard beter te leren kennen, en daarmee beter tot het wezen van mijn vertelling door te dringen.' Omdat dergelijke projecten belangrijk geacht worden in de beeldvorming die de rest van de wereld omtrent het gastland ontwikkelt, krijgen ze vaak voorrang bij de selectie van kandidaat-residenten.

Het merendeel van de residenten behoort tot een andere categorie schrijvers, die behoefte hebben aan een verandering van omgeving. Schrijvers trekken zich bij voorkeur op cruciale momenten van het creatieproces in een

residentie terug: bij de geboorte of voltooiing van een nieuw werk of wanneer een bepaald project is vastgelopen en verandering nodig is. (Bousset 2007)

De verandering van omgeving heeft invloed op de concentratie en creativiteit. Schrijvers die een residentie in een afgelegen omgeving verkiezen, zoals Villa Hellebosch van Het beschrijf in het Pajottenland, geven aan dat ze zich zonder meer willen concentreren op hun werk en daarbij niet gestoord willen worden door dagelijkse besommeringen. Zo stelde de Britse auteur Patrick Gale: 'De besommeringen die een huishouden en de administratie verbonden aan een schrijverscarrière met zich meebrengen, weerhouden mij van het schrijven. De residentie bevrijdde mij hiervan en beroofde mij van elk excuus om niet te schrijven.' De Canadees Gilles Pellerin deelde deze mening: 'Gedurende een maand was ik schrijver. Dat klinkt misschien banaal, maar denk eens aan wat een mens allemaal moet doen als hij tegelijkertijd professor, uitgever en medewerker van een culturele organisatie is en voor wie andermans manuscript altijd veel interessanter is dan zijn eigen schrijven.'

Een stad als Brussel of Amsterdam krijgt de voorkeur wanneer men juist inspiratie nodig heeft en allerlei indrukken wil opdoen. De Britse auteur Patrick French verwoordt het zo: 'Ik wilde de ontologische context van mijn (structurele) creativiteit heroriënteren.'

De Amerikaanse auteur Richard Powers koos voor een residentie in een fase van het creatieve proces waar hij zijn zintuigen wakker moest schudden en uitdagen, vertelde hij. In de stad gebeurt dat eerder dan op het platteland. De uitzondering die deze regel bevestigt is de Nederlandse dichteres Saskia de Jong, die juist de rust van het platteland nodig zegt te hebben om nieuwe impressies op te doen en haar reservoir te vullen.

De drie bovengenoemde zijn de meest voor-

komende motivaties om in residentie te gaan. Andere beweegredenen zijn min of meer individueel bepaald. Een mooi voorbeeld is de Slowaakse auteur Michal Hvorecky: 'Ik wilde meer tijd voor mijn schrijven, maar ik wilde ook contacten leggen met mensen uit het literaire veld in het buitenland. Ik maak deel uit van de Slowaakse taal en literatuur, en die zijn min of meer onbekend in de wereld. Je hebt veel zelfspot nodig om daarmee om te gaan: bij nagenoeg elke lezing die ik geef, verwacht ik te moeten uitleggen dat ik niet afkomstig ben uit Slovenië, Slovanië of enig ander land waarvan de naam begint met een S.'

Ervaringen tijdens het verblijf

'De belangrijkste ervaring is leren dat schrijven min of meer hetzelfde is in Noorwegen als in België. Ik ben afkomstig uit het kleine Noorwegen, en ik ben geneigd het beeld van een schrijver in grote steden zoals Brussel, Parijs, Amsterdam te romantiseren', stelt de Noorse schrijver Finn Iunker, die in 2006 te gast was in Brussel.

Maakt het dan niet uit waar men schrijft? Meestal toch wel. Weg van het zo vertrouwde leven wordt de schrijver teruggeworpen op zichzelf. In alle gevallen is de verandering van omgeving een cruciale moti-

Weg van het vertrouwde leven wordt de schrijver teruggeworpen op zichzelf

vatie: 'Ik werk graag in een vreemde omgeving. Het zorgt voor een geestelijke scherpte die ik als heel prettig ervaar en die een gunstige invloed op het schrijven heeft', zegt de Nederlandse auteur Jan-Willem Anker.

De ervaring van Monika Fagerholm sluit hierbij aan: 'Ik ga graag weg van huis om te schrijven. Ik denk dat het goed is om een nieuwe omgeving op te zoeken, daardoor word je zelf ook "nieuw", en ben je in staat om het schrijven vanuit andere standpunten te bekijken. Ik denk dat schrijven en creëren betekent dat je in staat bent weg te gaan uit jezelf, ook al schrijf je over persoonlijke zaken.'

Richard Powers heeft vergelijkbare ervaringen: 'Het feit dat je een vreemde plek opzoekt en je gedwongen wordt om vanaf nul uit te zoeken waar je je eten moet kopen in een vreemde stad is verfrissend, op artistiek vlak. Die vervreemding stelde mij in staat het vreemde in het vertrouwde te zien, en het vertrouwde in het vreemde.'

Deze verandering van omgeving wordt vaak geradicaliseerd: schrijvers kunnen isolatie en vervreemding nodig hebben, waardoor ze gedwongen worden te werken en/of na te denken. De Portugese dichter Rui Cónias spreekt zelfs van een vrijwillige ballingschap, waar hij 'de stilte, de rust en de isolatie intensief ervaart, die essentieel zijn in het denk- en creatieproces'. Hij ervoer daardoor een innerlijke transformatie die tot uiting is gekomen in zijn werk.

De isolatie op het platteland is heel letterlijk, in Amsterdam of Brussel gaat het om een psychologische vorm van isolatie: 'Ik genoot van de kans te schrijven in een nieuwe omgeving, van de isolatie en de bijna extreme focus op het schrijven, die ik daardoor ervoer. De isolatie was belangrijk – minder de isolatie ten opzichte van andere mensen of van de

wereld, maar meer ten opzichte van mijn vertrouwde omgeving', aldus Patrick Gale.

De Amerikaanse dichter Kurt Brown: 'Het idee mezelf af te sluiten voor een paar maanden was aantrekkelijk voor de dichter in mij. Ik heb thuis ook tijd om te schrijven natuurlijk, maar het was een experiment om te zien wat ik met echte eenzaamheid kon doen.' Maar die isolatie moet volgens hem niet te ver gaan: 'Ik dacht dat ik het fantastisch zou vinden om alleen te zijn en elke dag niets anders te moeten doen dan lezen en schrijven. Dit gevoel duurde een week: je kunt simpelweg niet alleen maar lezen en schrijven. Dat droogt de ziel op, net zoals het niet hebben van tijd om te lezen en te schrijven dat zou doen.'

Literaire creativiteit staat centraal, maar een residentie is vaak meer dan dat: de auteur krijgt de kans tal van contacten te leggen en het eigen werk te promoten. Sommige schrijvers gebruiken de residentie om vertalers, uitgevers en andere schrijvers te ontmoeten, zoals de Rus Alan Cheresov, die tijdens zijn residentie in België samenwerkte met zijn vertaler naar het Nederlands.

Vaak vraagt de gastorganisatie de resident een presentatie te verzorgen of een lezing te geven. Dit kan de vraag oproepen in welke mate de gastorganisatie de resident 'gebruikt'. Zo schreef de Duitse Tanja Dücker: 'Wat voor vele schrijvers een altruïstische uitnodiging leek, was vaak niets meer dan een handige publiciteitscampagne voor de gastheer.' (Dücker 2006)

Nochtans ervaart geen enkele geïnterviewde schrijver een dergelijke opdracht als vervelend; het is immers noodzakelijke promotie van hun werk. Belangrijk is wel het evenwicht. Dücker: 'Een residentie moet een goede mix zijn tussen privacy en tijd om te werken aan de ene kant, en interactie met het publiek en nieuwe contacten aan de andere kant.'

Na het verblijf

Natuurlijk zijn nieuwe bladzijden vol woorden en sociale contacten niet het enige dat een auteur aan een residentieverblijf overhoudt. De gevolgen van een residentie zijn ten eerste de invloed op de auteur in kwestie en ten tweede de vergroting van de zichtbaarheid – niet alleen van de auteur in het gastland, maar ook van het gastland in de wereld.

Schrijvers zijn allemaal van mening dat de verandering van omgeving en de nieuwe indrukken die daarmee gepaard gaan een positieve uitwerking hebben op hun creatie: ze zijn in staat meer te schrijven. Hetzij omdat de isolatie hen stimuleert zich te concentreren, hetzij omdat de nieuwe impressies de geest aanscherpen. Jan-Willem Anker komt 'altijd rijker terug, vol nieuwe indrukken en met nieuw werk'.

Deze impact gaat vaak verder dan de duur van het verblijf: de meeste auteurs getuigen van een diepgaande nawerking, zoals Richard Powers: 'Het kan gebeuren dat je niet veel werk verzet tijdens je verblijf omdat alles zo anders is, storend voor je kennis, maar een jaar later kun je enorme creatieve voordelen ondervinden van het feit dat je zo'n periode van vervreemding hebt doorstaan. De invloed van een residentie werkt door tot lang na je verblijf, omdat je je blik verruimd hebt op wat er aan de hand is in de wereld.'

En, zo getuigt ook Alan Cheresov, die gastauteur is geweest in Duitsland, België en Zwitserland: 'De residentie gaf me de gelegenheid te realiseren wat ik ben. Ken je dat gezegde over een vis die pas begrijpt wat water is wanneer hij uit het water is? Wel, zo iets is het.'

Zoals al aangehaald is het promotionele aspect van een residentie erg belangrijk. In enkele gevallen gaat het niet alleen om het werk van de resident. Sommige schrijvers vergroten de zichtbaarheid van hun nationale literatuur in de wereld, zoals het geval is bij

Marieke Dhont

is doctoraalstudent Culturele Studies
aan de Katholieke Universiteit
Leuven

Michal Hvorecky. Ook nationale problematiek kan een rol spelen, zoals bij Chenjerai Hove, een dichter uit Zimbabwe die sinds 2001 in ballingschap leeft omdat zijn pen volgens dictator Mugabe te weinig nationalistisch was. Hij schrijft veel over de situatie in Zimbabwe, en zegt: 'Ik ben geen missionaris, dus wanneer ik spreek over mijn literaire ervaring en mijn standpunten concentreer ik mij op *l'art pour l'art*, maar ik kan natuurlijk niet weglopen van het feit dat ik een Afrikaan ben en dat dat mij de schrijver heeft gemaakt die ik ben. Dus ik denk dat mijn aanwezigheid een soort *awareness* creëert.'

In sommige gevallen merken we het tegenovergestelde en krijgt het gastland de gelegenheid zijn plaats in de wereld te versterken. De ontmoeting van Richard Powers met enkele Vlaamse auteurs, onder wie Stefan Hertmans en Paul Verhaeghen, leidde ertoe dat Powers deze schrijvers introduceerde bij een Amerikaanse uitgeverij, die vervolgens hun werk in vertaling uitbracht. Kortom, vooral in de nasleep van een residentie zien we wat de internationale uitwisseling bij een residentie kan betekenen.

Zijn schrijversresidenties te beschouwen als een luxe-project? Wellicht, maar in de loop der jaren hebben ze hun

'De invloed van een residentie werkt door tot lang na je verblijf'

nut bewezen als dienstverlenende organisatie voor zowel het gastland als de schrijvers, zoals de interviews laten zien. Het fenomeen heeft zeker ook een escapistisch element, maar we kunnen besluiten dat ze het literaire landschap een rijke internationale dimensie verschaffen die in een context van globalisering thuis hoort. Dat dit veel geld kost, is bijna een intrinsiek gegeven van internationale uitwisseling, maar de residentiewerking mist haar doel niet.

Literatuur

- Bousset, S. (2007) 'Auteursresidenties en uitwisselingen: de positie van Vlaamse auteurs in een internationale literaire context'. In: *Kunsttijdschrift Vlaanderen*, jrg. 56, nr. 316, 125-129.
- Dücker, T. (2006) 'De mobiele schrijftafel'. In: *Etcetera*, jrg. 24, nr. 104, 40-42.
- Leyman, D. (2009) 'Zal ik de laptop openklappen? Schrijversresidenties in de Lage Landen.' In: *Ons Erfdeel*, jrg. 52, nr. 3, 98-107.
- Van Baelen, C. (2009) *Het boek, een veelzijdig product. Pleidooi voor het boek als cultuurgoed, informatiegoed en economisch goed*. Berchem: Boekenoverleg (www.vfl.be/uploads/Downloads/downloads/Memorandum_Boekenoverleg_Vlaamse_verkiezingen_2009.pdf).

Noten

- 1 Voor dit artikel baseer ik mij op mijn meesterproef *Maakt het iets uit waar je schrijft? De ontvangst van auteurs in schrijversresidenties in Vlaanderen*, die ik schrijf in het kader van mijn masteropleiding Culturele Studies aan de Katholieke Universiteit Leuven onder begeleiding van professor Jan Baetens.
- 2 Voor meer informatie, zie onder andere: Leyman 2009.
- 3 De schriftelijke en telefonische interviews met de dertig auteurs zijn alle tussen december 2009 en maart 2010 gehouden.